

Atunci când justiția nu reușește să fie o formă de memorie...

...memoria singură poate fi o formă de justiție /

Interviu cu Ana Blandiana și Romulus Rusan

de Luise Schifter-Popescu

Allgemeine Zeitung für Rumänien, miercuri, 08. august 2012

Ana Blandiana (pe numele ei civil Otilia Coman, născută în 1942 la Timișoara) este deosebit de apreciată ca scriitoare și apărătoare a drepturilor omului. Înainte de 1989 a contribuit la prezentarea abuzurilor săvârșite de România socialistă și a devenit cunoscută și în această calitate de dizidentă. Ana Blandiana și soțul ei, scriitorul Romulus Rusan (născut în anul 1935 la Alba Iulia), sunt membri fondatori ai Alianței Civice și ai Academiei Civice, o fundație care coordonează și administrează Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței de la Sighet. Luise Schifter-Popescu a vorbit cu Ana Blandiana și Romulus Rusan despre rolul trecutului în alcătuirea prezentului și în proiecția viitorului. Despre poezia speranței și puterea vindecătoare a modelelor. La interviu a participat și Ioana Boca, de profesie istoric, director executiv al Fundației Academia Civică.

Ana Blandiana și Romulus Rusan la Școala de Vară din Sighet

Se vorbește mult despre inerția societății civile românești post 1989. Nu și în cazul Alianței Civice și al Academiei Civice. Iar numele dumneavoastră sunt indisolubil legate de aceste două organizații exemplare. Să începem cu începutul, cu Alianța Civică...

AB: Cu mare plăcere. Doar că eu nu aș zice că societatea civilă nu este implicată. Sigur, poate că nu este suficient de implicată ca arie, ca număr... Dar altfel... La urma urmei, dacă vorbim azi despre Alianța Civică, o facem pentru că fără ea, fără enorma ei popularitate, la care partidele din România nu îndrăznesc nici să viseze, nu s-ar fi întâmplat rotația la putere din 1996. Sau gândiți-vă la Grupul pentru Dialog Social sau la Pro Democrația. Au existat și mai există încă organizații care au fost și sunt mai logice și mai eficiente în evoluția societății noastre din ultimii 20 de ani decât actorii politici.

Privind acum în urmă se poate spune deci că sunteți mulțumiți de activitatea Alianței Civice?

AB: Depinde la ce perioadă ne referim. Alianța Civică a cunoscut câteva praguri dramatice. A început cu acele mari mitinguri care reușeau să strângă peste 500.000 de oameni, pare de necrezut azi, nu-i așa?, a evoluat apoi spre crearea unui partid (Partidul Alianței Civice – PAC) și a unei coaliții de partide, a urmat propunerea unui candidat la președinție care în 1996 a și

câștigat alegerile împreună cu Convenția Democrată (CDR). Problema este că aceste două evenimente, formarea partidului și victoria în alegeri, au „cauzat” grav Alianței Civice, deși, sigur, trebuie spus și acest lucru, nu a obligat-o nimeni să se implice în ele.

La ce vă referiți când spuneți „cauzat”?

RR: S-a pierdut acel atașament pentru principiile în stare pură, uneori poate utopice, dar și pentru altruismul desăvârșit... Ne-a dezavantajat faptul că politicienii nu credeau că noi nu avem vreun interes...

Că nu cereați privilegii?

RR: Exact. Nu ne înțelegeau, nici colegii de literatură de altfel. Din 1990 până în 2001, când am părăsit Alianța pentru a putea desăvârși Memorialul Sighet, 11 ani deci, nu am luat niciun ban, nu am acceptat niciun post oferit de Convenția Democrată, am lucrat absolut gratuit, de dimineața până seara, ne-am neglijat familia, prietenii, profesia, cariera literară.

Deci până la urmă tot o excepție care confirmă regula...

AB: La Alianța Civică nu existau salarii, nu aveam niciun ban, nu aveam candidați proprii, făceam totuși campanie, cu propriile mașini. Eram considerați dușmanul numărul unu al puterii de atunci. Dar să ne întoarcem la „daune”. Cum de a fost posibil ca formarea unui nou partid și victoria în alegeri să conducă la slăbirea Alianței? Crearea PAC-ului, pe care noi am susținut-o, a pornit de la prejudecata, cu multe puncte de sprijin în realitate, referitoare la structura puțin „depășită” a Convenției Democrate. Iată de ce Alianța Civică a salutat apariția unui partid omonim format din tineri de elită de care, prin statut, ar fi trebuit să rămână legată. Ideea mea de poet a fost aceea a unei stele duble, în care noi urma să reprezentăm aura, enorma popularitate, prestigiul și credibilitatea, iar PAC-ul centrul de foc politic. Nenorocirea a făcut însă ca apele să se tulbure foarte curând, odată cu afirmația ironică „trebuie să se termine cu angelismul” Alianței Civice. Se făcea referire la un tip de moralitate, iar noi ne doream tocmai trecerea acestei abordări și în politică... Din acest punct am început să ne îndepărtăm unii de alții, să pierdem legăturile instituționale cu Partidul Alianței Civice, în societate s-a creat multă confuzie, doar era vorba de două construcții ce purtau același nume. Aceasta a fost prima ruptură care a făcut rău Alianței Civice. A urmat victoria în alegeri pentru care, repet, am făcut enorm. Dar... Am descoperit curând că noi aveam idei, iar alții și interese. Că entuziasmul se vărsa într-un fel de mlaștină. Că era nevoie de o schimbare mult mai profundă decât victoria în alegeri, o schimbare la nivelul mentalității... Și atunci soțul meu și cu mine am decis să ne dedicăm unui proiect care să nu poată fi afectat de orgolii și șmecherii, care să poată sta singur în picioare.

Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței, un proiect pe care îl inițiaserăți încă din anul 1992. Să vorbim acum despre Fundația Academia Civică...

RR: Era în 1994. Karen Fogg, șefa de atunci a delegației Comisiei Europene la București, nu concepea că noi, ca reprezentanți ai Alianței Civice, la rândul ei parte a Convenției Democrate, nu eram membri de partid, iar o apartenență politică nu ar fi fost compatibilă cu administrarea unui proiect cum era Memorialul. Ideea creării unei fundații care să-l susțină a fost a Consiliului Europei, care venise să-l expertizeze și care ne susținea. **AB:** Era nevoie ca oamenii să înțeleagă ce înseamnă comunismul și în ce măsură le-a fost spălat creierul. Iată opera și scopul fundației și a Memorialului Sighet.

De ce ne trebuie memorie colectivă?

AB: Ca să înțelegem de unde vin reziduurile trecutului din societatea de azi. Am spus mereu și o repet: Un memorial nu înseamnă un drum în trecut, ci unul în prezent și în viitor. Există urme ale totalitarismului care continuă să împiedice o funcționare normală a societății, care

într-un fel sau altul o otrăvesc. Ei bine, pentru ca lucrurile să se dezvolte normal, este nevoie să înțelegem cu toții ce a fost, de ce a fost și cine este vinovat.

Care sunt obiectivele fundamentale ale Academiei Civice?

IB: Academia Civică organizează și administrează Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței, memorial format la rândul său din muzeul aflat în incinta fostei închisori din Sighet și din Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului, creierul întregului proiect.

RR: Să nu uităm nici diferitele departamente ale institutului din București... **IB:** Da, în special departamentul de istorie orală, inițiat de domnul Rusan încă din anul 1993, rolul său era acela de a înregistra declarațiile cât mai multor foști deținuți politici. **AB:** La început lucram doar cu studenți, cu voluntari. Iar Ioana Boca, în prezent director executiv al fundației, face parte din prima generație de studenți cu care am colaborat.

Am citit că Memorialul este considerat unic în peisajul proiectelor de acest gen din Europa de Est. În ce constă unicitatea sa?

AB: A fost primul. În același timp este construit pe trei piloni, muzeu, centru de cercetare și școală, care la un loc îi asigură eficiență. Gândiți-vă că fiecare sală de muzeu, fiecare carte publicată de Academie reprezintă rezultatul direct al propriilor cercetări. Am început într-un moment în care, arhivele fiind închise, istoria orală, cea care apela la memoria supraviețuitorilor, era tot ce aveam. De aici și importanța ei. Da, tot ce exista se afla în mintea oamenilor care trăiseră acele vremuri, din păcate o generație în curs de dispariție.

RR: Între timp arhivele s-au deschis relativ. Mai ales după 2005, atunci când Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității a primit două milioane de dosare. S-au liberalizat și dosarele instanțelor militare, procesele. Iar noi aveam deja 93.000 de fișe de închisoare obținute în anul 1996 de la Direcția Penitenciarelor. În 2006 am primit apoi de la aproape toate prefecturile din țară 10.000 de fișe de moarte, referitoare la deținuții dispăruți în închisori în perioada comunistă. La toate acestea se adaugă cele 6000 de ore înregistrate de istorie orală, cele 87 de cărți din colecțiile noastre, publicate întâi cu ajutorul Fundației Hanns Seidel și din 1998 grație susținerii Fundației Konrad Adenauer.

Tocmai v-ați reîntors de la Sighet, de la cea de-a XV-a ediție a Școlii de Vară, pe care o organizați în colaborare cu aceeași Fundație Konrad Adenauer. Ce este această școală de fapt?

RR: Vă amintiți probabil de simpozioanele noastre anuale din perioada 1993–2002 care urmăreau cronologic cei 45 de ani din istoria comunistă a României. Cum? Cu martori care mai trăiau, foști deținuți politici sau deportați, dar și cu istorici, majoritatea tineri, care nu prea aveau unde să se manifeste, pentru că în acei ani cercetarea comunismului mai era tabu, iar implicarea lor nu total lipsită de risc. La aceste simpozioane au participat 860 de oameni. Paralel am publicat cărți de memorii, studii, documente... Dar în 1998 am avut impresia că acest cerc format din specialiști și victime este prea închis și am înființat Școala de Vară. Pentru elevi, și din Basarabia, selectați pe baza unui concurs de eseuri eseuri.

AB: În primii patru ani am publicat eseurile alese. Au fost cărți fermecătoare pe teme ca „Ce știu eu despre anii comunismului?”, „România în care aș vrea să trăiesc” (ar trebui să o citească toți oamenii noștri politici), „Cum aș vrea să fie familia mea?” Cu timpul nivelul lucrărilor a început însă să scadă, mă gândesc că la origine se află școala.

RR: ...Între timp au mai murit și dintre bunici, iar părinții sunt mai degrabă neinformați în domeniu. Iar școala? Ce să vă spun, Școala de Vară din acest an le-a oferit copiilor la Sighet 42 de ore de istorie. La liceu au avut tot anul 37, câte una pe săptămână...

AB: În urmă cu patru ani s-a născut ideea, susținută de Fundația Konrad Adenauer, de-a invita la Sighet și profesori, cu scopul de a multiplica rezultatul. Am putut semna un acord cu Ministerul Învățământului, prin care acesta se angaja să suporte cheltuielile profesorilor. Costurile pentru elevi le acoperă în continuare Fundația Konrad Adenauer.

O întrebare prozaică acum: Cum poate fi măsurată eficiența unei astfel de școli?

AB: Când s-au împlinit zece ani de la înființarea Școlii de Vară am făcut o adunare a elevilor noștri. Care mai sunt aici, pentru că mulți fac cariere în străinătate. Tinerii participanți la Sighet sunt o elită, acesta este adevărul, care trece prin două filtre: propria familie, pentru că cei care vin sunt legați într-un fel sau altul de această tematică, și concursul intelectual propriu-zis, destul de dur de altfel. Toți au spus că Școala de Vară de la Sighet a fost determinantă pentru formarea lor.

Cum anume?

AB: Cea mai mare problemă a tinerilor de pretutindeni este că nu au modele. Au nevoie de modele și le găsesc greu în lumea de azi. E straniu că familiarizarea lor cu muzeul din Sighet, un loc unde se descriu suferințe, nu îi deprimă. Pentru că este în același timp un loc cu modele. Iar ei ies de acolo luminați, după ce au întâlnit exemple de oameni care au fost în stare să depășească orice tip de greutate.

Ați amintit de colaborarea cu fundațiile Seidel și Adenauer, cu ce instituții sau personalități germane ați mai lucrat de-a lungul timpului?

RR: Cu Fundația Friedrich Ebert, cu Universitățile Jena și Tübingen, cu numeroși specialiști germani care țin conferințe la Sighet, cu Asociația Sașilor Transilvăneni și a Șvabilor din Banat, cu Institutul Bucovina din Augsburg.

Și cu actualul președinte al Germaniei Joachim Gauck?

AB: Oh da, o poveste chiar emoționantă. Era o perioadă în care luptam să construim și noi ceva după modelul german al Institutului pentru Studierea Arhivelor (fostei securități est-germane) STASI, cu speranța naivă că dacă-l vom avea, totul se va limpezi. Joachim Gauck ne-a ajutat mult. A vizitat România la invitația Alianței Civice în martie 1992 și în iunie 1997, după victoria în alegeri a CDR-ului. Noi am fost în Germania în 1992 și apoi în 1999 cu prima noastră expoziție despre Memorialul Sighet, care a fost iaugurată la Palais Yalta din Frankfurt printr-o dezbateră pe tema prelucrării trecutului moderată de Werner Adam de la Frankfurter Allgemeine Zeitung și la care participam împreună cu domnul Gauck. Interesul uriaș al publicului pentru acest subiect a fost neobișnuit pentru mine, m-a fascinat. Joachim Gauck era mai sceptic decât noi, mai puțin naiv. M-am întristat atunci când în decembrie 1999 mi-a spus că pentru România aflarea trecutului vine târziu, că oamenii atinși de greutățile noii lumi nu mai aveau timp de idealism, că cerul celor interesați de aflarea adevărului se va reduce la un grup de intelectuali din ce în ce mai mic. Atunci refuzam încă să accept ideea, de fapt nici azi nu o fac pe deplin, doar continui să lucrez la proiectul Memorialului...

Ați afirmat atunci la Frankfurt că oamenilor le este mai greu să fie liberi decât neliberi. La ce vă refereați?

AB: Aduceți-vă aminte că în vremea lui Ceaușescu trăiam cu impresia că el este vinovat de toate. Sentimentul că altul este de vină și tu victima este mai ușor de suportat decât sentimentul că în fiecare secundă de tine depinde cum o să fie, că tu ești responsabil pentru ceea ce urmează. Greu de suportat în absența unei culturi politice. Pe care noi nu am avut-o.

Și ce credeți, au învățat românii să fie liberi, să fie responsabili cu libertatea lor?

RR: Cred că nu puțini tineri înțeleg prin libertate divertisment. Modelele lor sunt Mircea Badea sau Mazăre, nu Iuliu Maniu sau Konrad Adenauer, Doamne ferește.

Care sunt planurile de viitor?

AB: Ne gândim deja la manifestările generate de împlinirea a 20 ani de activitate, la bilanț și la întâlnirea cu cât mai mulți dintre oamenii cu care am colaborat în tot acest timp. Până atunci ne ocupăm și de expozițiile noastre. Anul trecut la Parlamentul European am fost foarte bine primiți cu „Memoria ca formă de justiție”, o prezentare a Memorialului Sighet, a cărei deviză este „Atunci când justiția nu reușește să fie o formă de memorie, memoria singură poate fi o formă de justiție”, o frază a mea preluată și publicată cândva și în Süddeutsche Zeitung. Anul acesta ne pregătim să arătăm în Germania versiunea germană a expoziției „Rusaliile negre” despre deportările în Bărăgan, inclusiv cele ale germanilor. În toamnă vom ajunge la Memorialul din Berlin...

RR: Hohenschönhausen...

AB: Vom merge și la München, Tübingen, Augsburg...

Mai aveți timp de scris?

Asta e tragedia. În vacanțe. Mai scriem și noaptea. E nevoie de putere pentru atâtea planuri.

Pe care v-o doresc din toată inima!